

1

אור דברים יהל רכה

ספר דברים

מעלת האדם - ההתבוננות

אלה הדברים אשר דיבר משה וגו'*

אדם הוא יעולם קטן - כולל ומקיף כל הבריאה כולה, וכשם שיש מרחק רב מאד מהשמים - לארץ, ומקצה העולם ועד קצהו - בעולם הגדול, כן הוא המרחק - ועוד יותר - בין קצוות האדם הנקרא "עולם קטן", כמאמר החכם: "השמים לרום והארץ לעומק ולב בני אדם אין חקר", (ראה משלי כ"ה: "ולב מלכים אין חקר").

קצוות האדם - קצה הא" - המתבונן על דרכיו ומשים עיניו בהליכותיו - הוא האדם החי - המעולה, והאינו מתבונן - שכלו ישן, והמרחק ביניהם כמהשמים לרום - במקום הרוחני הגבוה ביותר - שמים רוחניים, לבין הארץ לעומק, דהיינו גוש מוצק של יסוד ואבנים - חומריים דוממים.

"אלה הדברים אשר דיבר משה וגו' במדבר מערבה" וגו'. ופירש"י ז"ל: לפי שהן דברי תוכחות ומנהג כאן כל המקומות שהכניסו לפני המקום, לפיכך סתם הדברים והזכיר ברמז, מפני כבודן של ישראל ע"כ. יש להשתומם מכאן על גודל מדרגתם של דור הדיעה - מקבלי התורה, שהיו מבינים ומכירים בחטאיהם כל כך שהי' די לו למשה רבינו ע"ה בתוכחתו לא להזכיר להם במפורש על זאת רק ברמז דק, בזה לא הזכיר את החטא כלל, אלא המקומות שחטאו שם, כלומר: "במדבר" - שהכניסו את המקום במדבר, "בערבה" - שחטאו בבעל פעור וכו'.

ולא עוד, אלא אפי' רמזים קלים אלו לא רמזו רק סמוך למיתתו, כדי שלא יתביישו מפניו, כמ"ש רש"י בפסוק ויהי בארבעים שנה וגו' ע"ש, הרי שהכרתם בחטאיהם הי' כ"כ חזק, שאילו הי' אומר להם דברי תוכחות אלו - הרמזים של "במדבר, בערבה, מול סוף" וגו' - זרבה לפני מותו, שוב לא היו יכולים להרים עיניהם אל משה מפני הבושה, ואיכא בזה משום, "ולא תשא עליו חטא", הנה למדנו עד מה מגיעה מעלת האדם המתבונן - כח שמיעתו והבנתו בהדברים אליו כאמור, וזהו הקצה הראשון במדרגת האדם - השמים לרום.

מעלה נראה בתוכחות שהזכיר ישע"י הנביא את ישראל, בהפטרות: "ידע שור קוננו ותמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן, כלומר: האדם שהוא בחזיר היצורים ותכלית כל הבריאה - צלם אלקים", הוא אשר עליו נאמר "ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" וגו', מעמידים אותו במשקל שוה - עם השור והחמור, שהם הנבערים ביותר בברואי בעלי החי, ועוד גרוע מהם, כמ"ש "ידע שור קוננו וגו' ישראל לא ידע", והרי"ו כאומר שמעלת השור והחמור מכריעה אותם, את מי? - את ישראל - את בניו של מקום, את הגדולים והנבחרים אשר בשם ישראל נקראים, ואשר הם שבתר השי"ת בהם להיות לו לעם סגולה - מכריעה אותם מעלת החמור, כנאמר "וחמור אבוס בעליו וגו' עמי לא התבונן", וכ"כ למה? - משום מה הלכה ישע"י הנביא את ישראל עם קדוש בתוכחה כה קשה ומכאיבה, להשפילם יותר מהשור והחמור? - אתמהא:

התשובה מפורשת בסוף הפסוק "עמי לא התבונן", כי עיקר מעלת האדם אשר בך אתפאר, כי האדם שהוא מורכב מגוף חומרי - בארץ, ונשמה גבוהה הוא בכח ההתבוננות, והוא הוא ה"צלם אלקים" אשר בו, וכל מעלתם של "ישראל רוחנית - בשמים ימעל, אשר חוצבה מתחת כסא כבודו יתב", האדם הלזה יש בו ב' קצוות מן הקצה אל הקצה, וכל מעלתו הוא בכח! משא"כ גפש היה אשר

2

שם דברים משמואל כו

שנת תרע"ח

אלה הדברים וגו', ברש"י לפי שהן דברי תוכחות ומנהג כאן כל המקומות שהכניסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכיר ברמז, מפני כבודן של ישראל, ויש להבין דבכמה מקומות הזכיר בפירוש ולא חז, ומאי שנא בכאן:

ונראה דהנה במד"ד (סי' י"ג) בפסוק יוסף עליכם ככם א"ר אחא יכולין היו ישראל לומר לו רבינו משה אנו יש בנו אחד מכל הדברים שאתה מוכיחנו וקבלנו תוכחותיך אלא שתקו לפיכך הוא אומר ככם צדיקים כיוצא ככם מקבלים תוכחות ושותקים, ויש להבין למה הזכירם כל עיקר על הדברים שאין בידיהם, ונראה דהנה כתיב (שמות ל"ד) פוקד

עון אבות על בנים ואמרו ז"ל (ברכות ז'), כשאבותים מעשה אבותיהם בידיהם, ואם כן בא להעיר אותם שאם ח"ו יאחזו מעשה אבותיהם יתחשב כאילו הם בעצמם עשו אותם המעשים, ומ"מ כל עוד שלא אחזו מעשה אבותיהם אף אם ח"ו יאחזו לאחר זמן, עדיין אין חטא אבותיהם בידיהם בפועל אלא ברמז, וע"כ הזכירם נמי רק ברמז מפני כבודם, דאילו הזכירם בגלוי, היו מראין הדברים כאילו ברור הדבר בעיניו שיאחזו מעשה אבותיהם בידיהם, וכאילו ח"ו משחתם בהם, מה שאין זה אמת, על כן חשב לכבודם וסתם הדברים, אבל במקום שהחטא בפועל הזכירם נמי בגלוי:

בכע"ח הוא - בפועל! כלומר: ידיעת השור - קוננו, וחמור - אבוס בעליו, היא ידיעה טבעית תמידית אשר לא תשונה ולא תיאבד בשום ענין, משא"כ האדם כל מעלתו וידיעתו את קונו הוא רק בכח ולא בפועל, דהיינו אם יתבונן וישתמש בצלמו - צלם האלקים אשר בו, שהוא כח תבונתו ומחשבתו, הוא האדם אשר נאמר עליו (תהלים ח') ותחסרתו מעט מאלקים וכבוד והדר תעטרנהו, אבל בלא התבוננות אומרים לו - יתוש קדמך ו דהיינו שהיתוש מכריעו במעלתו עליו, והוא פחות ממנו כאמור.

הציור להבין ד"ז הוא - כאשר נראה אדם בעת שינתו, אע"פ שהוא שלם בכל כוחותיו בידיעתו והשכלתו - וכל דיני אדם בו, תדע כי מיד שניעור משנתו הרי הוא קם במעלותיו ובשכלו הבהיר - אותו האדם אשר הי' קודם השינה, ואין לו שום צורך לקבל מעלותיו מחדש, ובכ"ז כל חשיבותו הוא רק מפני שכשיעור משינתו אדם הוא, אבל בעת שינתו ממש הרי הוא מונח כאבן דומם שאין לו הופכים, ואילו יצויר אדם שחלה וישן - בלא תקוה שישוּב ויתעורר - שעדיין לא מת וישאר במצבה זה כמה שנים, וכן הדבר באיכות הבנת השכל! יימות מתוך שינתו, ודאי שאין בינו ובין המת ולא כלום - גם כעת, אע"פ שהאדם אינו מתבונן - שכלו ישן - וכאילו מת... וכל חשיבותו הוא רק במה שבכחו לשוב להתעורר ולהתבונן, אבל כ"ז שהוא נמצא במצב של אי התבוננות - אינו משתמש בשכלו, ולא הדעת מנהיגו, אלא - השור והחמור...! וא"כ גרוע הוא מהם, כי הם נפשם בהם תמיד - בפועל, ואילו הוא - רק בכח כאמור, והוא שאומרים לו "יתוש קדמך", וכמאמ"כ (תהלים מ"ט) אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות גדמו.

ומצינו בחז"ל (משנה מכות כ"ב) שאמרו: כיצד מלקין זכר חזן הכנסת עומד עליו ורצועה בידו של עגל זכר ושתי רצועות של חמור זכר, ולמה של עגל ושל חמור? - על שם "ידע שור קוננו ותמור אבוס בעליו ישראל לא ידע" וגו', אמר הקב"ה יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו (גמ' דף כ"ג שם).

וכמה גדולה היא הבושה - ומה יגדל הכאב! כי אדם - בחיר היצורים כולם, אשר נשמת חיים לו - חלק אלוך ממעל - עומד כפוף ומוטה ע"ג העמוד - ורצועות של השור והחמור עולות וזורדות בו, הוי אומר כאילו השור והחמור מלקין אותו ואומרים לו אנו חשובים ממך! והאם תאמר שאינו כך?! הלא כן מאמר הקב"ה יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו, ולכשיבונן האדם הלזה בהכרזה הנוראה הלזו - יתעטף בבושתו וכלימתו - ויכאב לו זאת הרבה יותר מכאב עצם המכות!...

והנה יש ראי' טבעית ויש ראי' שכלית - עיני השכל, כמו שנאמר (קהלת א') ולבי ראה הרבה חכמה, כמ"כ יש עוורון טבעי - ועוורון רצוני, וכשם שהסומא חשוב כמת, והסוגר עיניו - סומא הוא במצבו זה, כן המעורר עיני שכלו - כמי ששכלו מת, והסוגר עיני שכלו - מגשש באפילה - כסומא בצהרי יום, ומי שהוא ישן - כולו כאילו אינו, וצריכים להעיר, יש מתנמנם וישן בשינה קלה אשר די לעוררו בקול, ויש - בדפיקה קלה על גופו, אבל יש שהוא ישן שינה עמוקה, ואינו מתעורר אלא אם יטלטלוהו ויספוג מכות בגופו, וכן הוא בהערת השכל, ומה הוא הדבר המיישן שכלו ומעורר עיניו של אדם? - המה התאוות והרצונות! כל מה שהאדם נמשך אחריהן מטמטם לבו - ומעמיק לו גיהנם, והו שבתוכחתו של משה רבינו ע"ה לדור הדיעה הי' די לעוררם ברמיוות קלות של "במדבר - בערבה" - וגו', אבל לאחר' כמה דורות שנתמעטו הלבבות ונתקצרו ראות עיני רוחם, הזכירם ישע"י הנביא בהשפלתם לפני מעלת השור והחמור, - מפני ש"ישראל לא ידע עמי לא התבונן", מזה עד כמה נחוץ לאדם לימוד המוסר אשר בזה יגיע האדם להתבוננות - אשרי לו בזה ובבא, * מאמר זה נמסר ע"י הרב הגי' זכר' מוה"ר יצחק קאץ שליט"א, ששמע מפי אדמו"ר ז"ל בעי"ק חביון ת"ה, שנת תרפ"ח, שם המאמר וסגנונו סאת המערכת.

וי"ל עוד, דבהנך עוונות שהחטא שמור לדורות כמו מעשה העגל וחטא המרגלים דחשובים כמאן דאיתא, לא נמנע מלהזכירם בגלוי, אבל אותם שכבר נתכפרו אף, שנשאר מהם עדיין רושם קל, מ"מ מאחר דאין נשאר מהן רק רמז, על כן הזכירם נמי ברמז, וע"כ לקמן כשהזכיר חטא מרגלים וחטא העגל בפרשת עקב אמר בגלוי בפירושו, אבל כאן שבא לצרף כל החטאים יחד בשביל אותם שלא נשאר מהם אלא רושם בעלמא הזכיר כל החטאים יחד ברמז מפני כבודן של ישראל:

שפת (3)

פישת דברים

אמת

ב

התוכחות שהוכיחו ורעיה על החטאים של דוד הקדים כי כל דוד לדין לתקן חטא הדור שקודם לכן. כי כמו שהם יורשים זכות דוד הקודם שהביאו להם. לכן הם צמקונום לתקן חטאים. חטא עמין עוקר עון אבות ע"כ. ולכן חזר כל החטאים שהתקפו אהיה. ולכן איהא כל דוד שאין צהמיק כנכה צימוז כאליו נחרב צימוז שאם סד מהקדים חטא הקודם ה"י כנכה מיד ככיל: \

שפת (4)

פישת דברים

אמת

ז

ברשי הזכיר צרנה ונפמי כבודן של ישראל. ופי' צרין זיל לאשר בוף החטא לא ה"י גזה הדור החדש רק שעדיין ה"י מנלח רוח החטאים כי לא כיהקן עדיין כל החטאים הכיל. לכן הזכיר צרנה. ונראה עתה שכי אל כל ישראל כי אותן החטאים היו פגם לכל הדורות עד בילח נשיח פיה"י תיקן גמור צנהרה צימ"ס. לכן לריבן לעולם לעוד על אותן החטאים. וכור"ש כבר עזה פ"י ניש חזיל דוד שאין צהמיק כנכה צימוז כאליו נחרב צימ"י. ונפוס שאם היו מהוקכים כל החטאים שבצבורם נחרב. מיד ה"י כנכה. וכל קלח כנכה. הוכחה שעדיין לא כיהקן החטא. ונראה דלכן אמרו חז"ל חרבן צ"ת שכי חמוד לן משום שכנכנכה צ"ת שכי ה"י תיקון צהמאים הקודמים שגרמו חרבן. אזל החטאים שגרם צ"ת שכי עדיין לא כיהקט כלום לכן סעור לן ככיל: \